

ԲԱԶՄԱՎԵՊ

ԱՄՍԱԳԻՐ

ՎԵՆԵՏԻԿ
ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐ

ԲԱԶՄԱՎԵՊԻ Խմբագրութեան հետ թղթակցել ուզողներն թող գրեն մեզ հետեւեալ հասցէիւ.

Redaction de la Revue «BAZMAVEP»

St. Lazare digitised by

A.R.A.R. @ VENISE (Italie)

Թ Ո Ւ Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Կ Ա Մ

Ձ Ա Յ Ն Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն Ն Ո Ր Դ Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Մ Ը

ՁԱՅՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ՝ ինչպէս կոչմանէն յայտնի է՝ կը կայանայ որ և իցէ լեզուի մը հնչմունքները նշաններու ձեռքով ներկայացնելուն մէջ։

Ձայնագրական դրութեամբ յօրինուած են հին և նոր բազմաթիւ Սղագրական մկրտոններ, առեւ լի կամ պակաս դիրութեամբ և ճշգրութեամբ՝ ներկայացնելով այլ և այլ ազգերու ճշտից հընչումներն։

Ձայնագրութեան և Սղագրութեան մէջ գրտնուած մի միակ տարբերութիւն՝ կը նկատուի աւագագրութեան աստիճանին մէջ, որով Սղագրութիւնն առաւելութիւն մը կը ներկայացնէ Ձայնագրութեան վրայ։ Վերջնոյս նպատակն է՝ առանց ժամանակի կորուստին ուղղաբերելու՝ բառերու հնչմունքը ճշգրիտ կերպով ընթերցողին աչքին առջեւ դնել, մինչդեռ Սղագրութիւնն՝ ճշգրտութեան հետ կը պահանջէ նաեւ համառոտագրութեան բնոյ համառոտագրութիւն և ճշգրտութիւն՝ այնքան իրարու հետ կը համաձայնին, (վթ մինչեւ հիմայ լոյս տեսած և գործածուած Սղագրական մկրտոններու մէջ), որքան առեւ տրական հրապարակի վրայ կրնան համաձայնել ածուծիւն և ապրանքի ազնուութիւնն։ Հասեալը խաբուելով խանութպաններու շէկաւներէ՝ մեքերնին կը դնեն յաջող առուտուր մ'ըրած ըլլալ՝ երբ կը գնեն ազնիւ հուշկուած կերպաս մը, ըստիր քայրղուած մուճառներ, համեղ հրապարակուած ձէթ, բնական երգուրնցած գինի, և ասոնց նման ուրիշ գործածական հազարամէկ տեսակ իրեղէններ. և սակայն քիչ տեսնէն գործածութեան փորձով՝ իրենց մտքին սխալը կ'ըմբռնեն, և կը ստիպուին խոտովանելու թէ ստուգիւ ընտիր ապրանքը՝ դիրապահն չէ կարելի ձեռք բերել, և թէ այդպիսի բառեր մը պատահիլը քիչ անգամ և քիչերու կրնայ հանդիպիլ, և այն ալ գուցէ թէ վաճառողին դրամի կարօտութենէն յառաջ կու գայ և կամ չհաճազգիտ համեմատութենէն, և ոչ թէ միայն գողոյին ճարտարութենէն և հասկացողութենէն։

Եթէ Սղագրական մկրտոններն (որոցմէ 112 տեսակ այս տողերս գրողին ծանօթ են, սկսեալ յունական և հռոմէական համառոտագրութիւններէն մինչեւ վերջին ժամանակներս կատարելագործուած՝ կապիտալներէրի գերմանական և ֆլէյլըրի անգղիական և Տիւփուրայի գաղղիական գրութիւններն), իրենց իրարմէ աւելի կամ պակաս ունեցած համառոտագրութեան հետ ունեային նաեւ խափալէս ճշգրտութեան և դիրութեան ձիւրքերը, անտարակոյս մարդկութեան մե-

ծագողն մասն գանոնք պիտի գործածէին՝ փոխանակ սովորական այբբենական գրութեանց։ Բայց քիչերու և այն ալ մասնական պարագաներու մէջ՝ այդ գրութեանց ուսումը և գործադրութիւնը օգտակար կ'ըլլայ, որուն մի միակ պատճառն է անոնց գործածութեան վարժութիւնն ստանալու դժուարութիւնն և միանգամայն ոչ ըստ աւանային ճշգրիտ և ոչ ալ այնքան արագ գրութեան և ընթերցման մը կարելիութիւնն։

Ուրեմն դեռ եւս բաղձալի իրաց ցուցակին մէջ կրնանք սոս այժմ դասակարգել նաեւ ամենապարզ, ամենաազգիւր, ամենաանդիմ և ամենապիւրիկ համառոտագրական մկրտոն մը գիւտը, ասանց ուրանալու մինչեւ հիմայ գտնուած ներուն ոմանց առաւելութիւնները՝ իրենց նախընթացներուն հետ բաղդատելով։

Ձայնագրութիւնը՝ որ այնքան ուղղաբեր համառոտագրութեան՝ որքան ճշգրտութեան, կրնայ ուրեմն դեռ եւս հրապարակի վրայ երեւիլ և իր օգտաւէտութեան կարեւորութենէն չըզադրիլ։

*

Բայց ինչ օգտակարութիւն կրնայ ունենալ, կարծես իրաւամբ պիտի հարցընեն շատերը, երբ որ սովորական գրութեանց վրայ առաւելութիւն չընծայելէ՝ զատ՝ գուցէ անոնցմէ ալ առեւ լի ժամանակի կորուստ պիտի պատճառէ. որով շատ շատ՝ տղայական զբօսանք մը կամ առաւելին մտքի հաճելի գիւտ մը պիտի ներկայացընէ։

Այսպիսի հարցումն ընդունելուն դիմել կուտամ թէ՛ նախ՝ որչափ անգրագէտ մարդիկ կան, որոնք ոչ միայն գրելու (և շատ անգամ նաեւ կարդալու) արուեստէն զուրկ են, այլ նաեւ գանոնք ուսանելու կարողութենէն. այդպիսիք ահա կըրնան օգտուել ձայնագրական ամենապարզ և ամենաազգիւր և ամենապիւրիկ և ամենապիւրիկ մկրտոն մը, թէ և սովորական գրութեանն աւելի ժամանակ կորսնցընեն զայն գործադրած ատեննին։ — Եւ ահա հոս ներկայացուցած ոճն՝ այդպիսի ձիւրքեր ունենալով՝ այդպիսեաց օգտակար կրնայ ըլլալ։

Երկրորդ, ներկայացուցած թուագրական գրութիւնն այս առաւելութիւնն ունի սովորական այբբենից գրութենէն, որ կրնայ ծառայել երկու կամ աւելի օտարազգի անձանց մէջ իբրեւ հասարակագրութեան միջոց մը՝ իրենց ծանօթ լեզուով մը թղթակցելու, մինչդեռ իւրաքանչիւրին սեփական լեզուի այբբենին իրարու անհասկոյն պատճառով։ Եւ յիշուի, այս թուագրական գրութեամբ կրնան օրինակ իմն՝ Փրանսե-

րէն կամ անգղիերէն բառերու հնչումները ճշգրիտ կերպով իրարու հաղորդել և իրենց միտքը փոխադարձաբար բացատրել հայ մը, թուրք մը, վրացի մը, չինացի մը, գերմանացի մը և ուրիշ մը, որոնք թէ և ծանօթ ըլլան ֆրանսէ-րէն կամ անգղիերէն լեզուին՝ գործնականապէս ուսած ըլլալով զայն, բայց անծանօթ ըլլան նոյն լեզուաց այլոքներէն և կամ անոնց ուղղագրութեան:

Երբորդ, որքան մարդիկ կան՝ որոնք կը փափաքին ձեռքերնին ունենալ գաղտնի գրութեան միջոց մը, որով իրենց մտքին գաղափարները կարենան ազատօրէն իրենց մտերմաց յայտնելու, առանց վախ ունենալու որ մտերիմներէն տուա՞յ այդ գաղափարները կարգացուն և հասկըցուն թղթատարական պաշտօնեաներէ և կամ օտար անձերէ՝ որոնց հետքը կրնան դիպուածով ինկնալ իրենց գրութիւնները, և կամ մանաւանդ տէրութեանց ոմանց կողմանէ հաստատուած տա-րապալման խիստ զգաքնութիւններէ և խուզարկութիւններէ: — Այս ալօպիսեաց ալ օգտակար կրնայ ըլլալ այս ներկայացուցած դրու-թիւնս, կարենալով իբրեւ գաղտնի հաղորդա-կցութեան միջոց մը ծառայել:

*

Զարմանալի տրամաբանութիւն, գուցէ բացաւանդին այս տողերս կարգադրութեան շատե-րը: Ինչպէս գաղտնի հաղորդակցութեան միջոց պիտի կարենայ համարուիլ դրութիւն մը՝ որուն ուսումը ամենադժուրին պիտի ըլլայ և այդ դրու-թիւնը ամենուրեւ գիտութեան կ'ենթարկուի՝ հրա-տարակութեամբ:

Վտահ եմ թէ այսպիսեաց զարմանքն իսկոյն պիտի փարատի՝ երբոր բարեհաճին հինգ վայր-կեան մ'ալ ընթերցումին շարունակելով՝ վերա-հասու ըլլալ ներկայացուցած դրութեանս կազ-մակերպութեան, որ է դրութիւն՝ քուսնիչ ձալ-նագրութեան:

* *

Զայնագրութիւն մը կատարելապէս յաշու ըլ-լալու համար՝ հարկ է որ մարդկային լեզուի հնչել կրցած ամէն տեսակ հազազները կարենայ պատկերացընել:

Առաջին տարւոյ դպրոցականի մ'ալ յայտնի է՝ որ այդ հնչումները կը ներկայացունին ամէն ազգաց մէջ գանազան նշաններով, զորս այլու-րէն կը կոչենք:

Այդ նշաններէն ոմանք ձեւեր են՝ որ կը ներ-կայացընեն ձայներ, ուստի կը կոչուին ձայնա-ւորք կամ ձայնակիրք: — Կան ուրիշ ձեւեր ալ՝ որոնք կը ցուցնեն թէ ձայնն ինչ կերպով կամ ինչ անդամներու ձեռքով՝ բերէն ղուրս պիտի հանուի. այսպիսի ձեւերն ալ մեր լեզուին մէջ կը կոչուին բաղաձայնք:

Ուստի, քուսնիւն ձայնագրութեան մէջ ալ կան թիւեր՝ որոնք ձայնի կամ ձայնաւոր տա-սկիւն նշանակիրք են, և կան թիւեր ալ՝ որոնք անդամի կամ գլոխիքի կամ բաղաձայն տեսե-րու ներկայացուցիչք են:

1. ՉԵՅՆԱԿԱՐԳ

Զայնագրութեան ներկայացուցիչք են 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 թուանշաններն, հետեւեալ կարգով.

1	Թիւը կը ներկայացընէ	0	ձայնը
2	»	1	»
3	»	2	»
4	»	3	»
5	»	4	»
6	»	5	»
7	»	6	»
8	»	7	»
9	»	8	»

Այս ցուցակէս հետեւեալ կ'ըլլէ՝ որ վերոյի-շեալ թուանշաններ երբոր քովէքով դրուին՝ եր-կու կամ աւելի ձայններու խառնուրդ պիտի ներ-կայացնեն, ինչ որ քերականօրէն երկարաբաւ, հոսարաբաւ կը կոչենք: — Զոր օրինակ.

Թուանշաններն 14 կը հնչուին այ կամ տի. — 41 իս կամ ետ. — 42 իս կամ ե. — 24 իս կամ էյ. — 21 ետ, ձա. — 12 տե, ձե. — 61 տե, օտա. — 16 տա, օտ. — 46 իտ, օտ. — 64 տե, օտ. — 65 տա, օտ. — 56 տա, օտ. — 72 իտ, օտ. — 27 էիտ, ձա. — 62 տե, օտ. — 26 էտ, ձա. — 28 էտ, ձա. — 82 էտ, օտ. — 19 տե, օտ. — 29 էտ, օտ. — 89 էտ, օտ, և ասոնց նման ուրիշ ո՛ր և էջէ կերպարարու և հոսարարաւ ներ, որոց գրութիւնն այսօրեւ հնչեալէն կը կատարուի:

2. ԲԱՆԱԿԱՐԳ

Զայնագրութեանս մէջ բաղաձայններ ներկա-յացնող թուանշանք՝ կը վերածուին այնքան իբր-բերու, որքան իւրմբ բաղաձայններու կան ընդ-հանուր մարդկային լեզուաց մէջ:

Այդ խումբերն են հետեւեալներն, իրենց հա-մապատասխանող թուանշաններով.

Ներթայնիք	բ	պ	փ	վ	ֆ
	11	21	31	41	51
Կոնորդայնիք	գ	կ	ք		
	12	22	32		
Ատաճայնիք	չ	տ	թ		
	13	23	33		
Քմայնիք	լ	ճ	լ		
	14	24	34		
Հազազայնիք	հ	խ	ղ		
	15	25	35		
Սուտղք	մ	ծ	ց		
	16	26	36		
Բզզազք	ղ	»			
	17	27			
Շուրք	ժ	շ			
	18	28			
Նայք	ն	մ	ն	բ	ն
	10	20	30	40	50

Դասակարգն թուոց 19, 29, 39, և այլն, տրա-մադրելի կը մնայ՝ եթէ վերոյիշեալ խումբերէն դուրս կարելի ըլլալ ուրիշ խումբ մ'ալ գտնել:

Արդ, միանգամ այս կերպով ձայնաւորներու և բաղաձայններու թուանշաններն որոշելէ յետոյ՝ շատ զիւրիկն է անոնց քովովով գրոշմուկով՝ որ և իցէ բաւերու հնչումները ճշգրիտ կերպով ներկայացնել, ձայնաւորներու թուանշաններն իւրեւ փրկապիր (exposant) գրելով բաղաձայններու թուանշաններուն քով, ինչպէս կը գործաւորենք զբահաշուական բաղատարութեան մէջ՝ երբ թուոյ մը կախողութիւնը (puissance) կ'ուզենք ցոյց տալ:

Իսկ ուրեղ երկու բաղաձայն տառերու մէջ ձայն չի հանուիր, այդ տառերու թուանշաններն ալ իրարմէ կը զատուին բաժանման (division) կրկնակէտով (:), զոր օրինակ.

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ Ք

Հայերեն. — Ով ուրիշին փոս կը փորէ, ինքն իր փորածին մէջ կը զլորի:

Յունարեն. — Փասա էփիսոփմի խորիս գիքնոսիսին թէ արեալին փանուրդիս ու ոսփիս ֆէնէթէ:

Լատիներեն. — Քուտարուփէտոմքուէ փո՛ւթէմ քուրսու քուտարու քուտարու քուտարու:

Գալլիերեն. — Լա վի իսմէն է սամպլապլը ա էոն շըմէն, տոն լ'իսսիէ էր) էոն փրէսիփիս ափրէ:

Ուրբիերեն. — Պըրստ ար կոչ ուիթ կըլնա, էնդ մէն ուիթ մընի:

Փերսաներեն. — Ջէլիկ զինտ տի տա կայաուլիս արմ զինտ, տէնն տաս շիմէլըալիս իստ իշր:

Իտալերեն. — Չէրքաթէ տի վի՛նչէրէ ի նէմի՛չէ օօի պէնէֆիցի:

Թուրքերեն. — Գափուռն զափալը թուր, զամշուռն իըրսըլ թուրմա:

Այսքան պայծառ դրուժեան մը համար օրինակները բազմաքանակն աւելորդ համարելով՝ կը յիշեցնեմ ընթերցողացս՝ որ այսպիսի գրութեան ոճն այն անկան կրնայ իրապէս անձնական ազդեցնիք մը համարուիլ, երբոր երկու և կամ աւելի մտերմաց մէջ համամատուցիւն կը զոյանայ կանխաւ, փոխանակ վերը շարած թիւերու կարգով ձայնաւոր ու բաղաձայն տառերն համաձայնեցնելու, նայն թիւերուն որ և իցէ օտար կարգ մը և համաձայնութիւն մը սահմանուի տառերու հանդէպ: Իւ որովհետեւ այդ թիւերն գրեթէ յանդուան տեղափոխութիւններ կրնան կրել, ուստի դիւրաւ կրնայ իւրաքանչիւր ոք ըստ կամու պայպէտ ըսեմ՝ իրեն յատուկ բանալին ունենալ գրելու և կարդալու, և յայտնել զայն իւր մտերմին, և դարձեալ հարկ եղած ժամանակ՝ ուրիշ նոր դասաւորութիւն մը սեփականել իրեն: Ամենազգուար պիտի ըլլայ և կամ հազուադէպ պատահականութեան մը արդիւնք, որ մէկը կարենայ այդ թիւերու ձեռքով կարելի եղած հազարաւոր փոփոխութեանց մէջ՝ գտնել ուրիշի մը գրելու և կարդալու բանալին:

մարդ կը դրուցուի 20:40:18
արդար » » » 40:13:40

Այս բաժանման կրկնակէտը ցոյց կու տայ ուրեմն՝ որ պէտք է յաջորդ թուանշանին համաձոր տառը՝ միացած հնչել իրեն նախորդին հետ՝ առանց միջանկեալ ձայնի:

Չայնագրեան այս դրուժիւնս աւելի պայծառ հասկըցնելու համար ուրիշ բան չի մտար բսելու, բայց եթէ քանի մը գործնական օրինակներ դէմ առ դէմ թուագրեալ դնելու, զանազան ազգաց հնչումները հայկական տառերով գրոշմուկով, և գիմացնին՝ թուանիշ ձայնագրութեամբ անոնց համապատասխանող հնչումները:

15⁴²40³30. — 31⁴ 340²830 31²⁷ 22³ 31⁴⁰, 30³32³⁰ 440 21⁴01²⁶30 20¹⁴ 22³ 12³10⁴40⁴.

15³30⁴40³30. — 31¹²⁷ 31⁴27²³20⁴ 25⁴0²⁷ 13⁴³32²⁷30⁴27 32³ 140²³27 31¹30⁴40³⁵ 1⁶ 27⁵. 51⁴ 51³30¹33³.

10²23⁴30⁴30. — 32³23⁴30⁴31²³20³32³ 31⁶. 33⁴0²20 32⁴0²27⁶ 32³33⁴33 30³22¹10¹ 32¹20¹11²0.

12¹10¹10⁴40³30. — 10¹ 41⁴ 20²30³ 27¹20²21¹0¹. 21¹3¹ 1³30 28⁴20³0 23³30, 10¹ 27²27¹ 3³3³ 30 31⁴0³27⁴31⁴27 15¹40³.

13³12¹10⁴40³30. — 21⁴0²23²27 140 22³13 3⁴33 22⁴0³30³27; 30³13 20³30 3⁴33 20³30⁴.

12⁴40²20³30⁴40³30. — 17¹21⁴22 17⁴30²23 23⁴ 22¹42²23¹10⁴25 140²0 17⁴30²23; 23³30 23²27 15⁴20² 20²10⁴40¹25 27²23 15⁴40.

42³10⁴40³30. — 34⁴0³32³33³ 23⁴ 41⁴30³34⁴40⁴ 30²20³34⁴ 32³ 21³30⁴51⁴36⁴.

33⁴40³32⁴40³30. — 12³31⁴30³ 12³31¹10⁴ 33³33, 12²20²24⁴30³ 25⁴40²27¹17 33³33³20¹.

Այս առթիւ պատշաճ կը համարիմ ծանուցանել հայ հասարակութեան, որ այս տողերս գրողն էր յուսալ քիչ ժամանակէ վերջ՝ հրատարակել իւր մէկ երկարութիւններ, որուն մէջ թուանշաններն գործածութեան կ'առաջարկուին իբրեւ ընդհանուր ազգաց համար գաղափարագրութեան յարմար միջոց մը, ամենապարզ և ամենադիւրին և շատ ճշգրիտ թուագրական մեթոտով մը. որով որ և իցէ անձն՝ միայն իր գիտցած լեզուով գրելով՝ կարող պիտի ըլլայ հասկըցնել իւր միտքը այն լեզուն չգիտցող ամէն ազգի անձանց՝ իրենց սեփական լեզուով. և փոխադարձաբար՝ իւր չգիտցած լեզուներով ամէն մէկ ազգի անձերէ գրածածններն ալ՝ կարենայ իւր յատուկ լեզուով կարդալ և հասկընալ: — Այս նորագիտութեան մեթոտը նոյն հնարողն կուտայ և Համրպայութիւն, այսինքն՝ ընդհանուր ազգաց հաղորդակցութեան յարմար՝ հասարակաց գրութեան ոճ մը. և այժմ էր գտնուի տպագրութեան ընթացքի մէջ:

Հ. Ա. ՏԻՐՈՑԵԱՆ